

*Kıbrıs Türk Eğitimine İngiliz Müdahalesi (1920-1935)**

Bilal GÜNEŞ

Dr.

E-Mail: bilal-gunes2010@hotmail.com

Hayri ÇAPRAZ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Bölümü

E-Mail: hayricapraz@gmail.com

Celal ERDÖNMEZ

Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

E-Mail: mailto:celalerdonmez@mehmetakif.edu.tr

Geliş Tarihi: 12.09.2018 Kabul Tarihi: 18.10.2018

ÖZ

GÜNEŞ, Bilal; ÇAPRAZ, Hayri; ERDÖNMEZ, Celal, **Kıbrıs Türk Eğitimine İngiliz Müdahalesi (1920-1935)**, CTAD, Yıl 14, Sayı 28 (Güz 2018), s. 111-133.

Bu çalışma, Kıbrıs Türk Toplumunun 1920-1935 yılları arasında Eğitim-Öğretim idaresinde geçirdiği değişiklikleri içermektedir. Bu değişiklikler Britanya imparatorluğunun Kıbrıs'ta kurduğu Sömürge Hükümeti tarafından gerçekleştirildi. Hükümet 1920, 1929 ve 1933 yıllarında Eğitim-Öğretim alanında çıkardığı yasalarla, Britanya İmparatorluk politikasına uygun bir toplum yapısı oluşturmaya çalıştı. Bu bağlamda bazı Kıbrıs Türk toplumu temsilcilerinin eğitim kurum ve kurullarından tasfiyesi gerçekleştirildi. Okullarda İngilizce eğitimi yaygınlaştırıldı. Britanya İmparatorluğu'na ait görseller, marşlar, kutlamalar ve posterlerin dışında hiçbir millî öğenin temsiline müsaade edilmedi. Tarih ve coğrafya gibi derslerin eğitim programlarında değişiklikler yapılarak Türkiye merkezli tarih algısı değiştirilmeye

* Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir.

çalışıldı.

Diğer yandan Rumlar 1931 yılında Enosis hedefleri doğrultusunda isyan başlattılar. Rum tarafının politik hedefleri ve isyanı Britanya'nın Sömürge Hükümeti'nin yasa temelli faaliyetlerini meşrulaştırması için zemin oluşturdu. Kıbrıslı Türkler, herhangi bir şekilde isyana dahil olmadılar. Ancak isyan sonrası eğitim alanında alınan hükümet tedbirlerinden en fazla etkilenen toplum oldular. İsyanın bastırılmasından sonra hükümet adım adım ilerleyerek nüfuzunu tesis etti. Türkiye'nin etkisini kırarak düzenlemeler yaptı. Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin arasındaki bağı koparmayı hedefleyen uygulamalar gerçekleştirdi. Türkiye'den kitap ve öğretmen getirilmesi yasakladı. Kıbrıs Türk Lisesi ve Viktorya İslam İnas Sanayi Mektebinin idaresi İngiliz müdürlere verdi. Sonuç olarak, 1930'lu yıllara gelindiğinde, Britanya idealleri ve değerlerinin eğitimdeki etkisi artırılarak, Kıbrıs Türk Eğitiminde Britanya'ya ilgi duyacak emperyal vatandaş kimliği oluşturma amaçlı temeller atıldı.

Sonuç olarak Viktorya Kız Okulu Kıbrıs Türk kadınına tüm imkânsızlıklara karşın verdiği eğitim ile adanın geleceğinde kadınların da yer almasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Türk, Kıbrıs, Britanya, Rum İsyanı.

ABSTRACT

GÜNEŞ, Bilal; ÇAPRAZ, Hayri; ERDÖNMEZ, Celal, **British Intervention in the Turkish Cypriot Education (1920-1935)**, CTAD, Year 14, Issue 28 (Fall 2018), pp. 111-133.

This study analyzes the changes in the education administration the Turkish Cypriot community went through between 1920 and 1935. These changes were introduced by the Colonial Government in Cyprus established by the British Empire. The Colonial Government strove to create a social structure compatible with the policies of the British Empire through the education acts enacted in 1920, 1929 and 1933, respectively. In this regard, some Turkish Cypriot community representatives were discharged from the committees and institutions of education. English teaching in the schools was generalised. Except for visuals, chants, celebrations and posters symbolising the British Empire, no item evoking the national identity was allowed to be displayed in the schools. The curricula of courses such as history and geography were modified by the Colonial Government with the aim of shifting the focus away from Turkey-centered history perception.

On the other hand, the Greek Cypriots revolted against the Colonial Government in 1931 in line with Enosis targets. The political goals and riot of the Greek Cypriots paved the ground for the Colonial Government to legitimize its practices based on the legislation. The Turkish Cypriots had no involvement whatsoever in the riot. However, they were the mostly affected community by the measures imposed by the Government in the field of education after the riot. Subsequent to suppression of the riot, the Colonial Government established its dominance on education step by step. Some legislation was enacted to negate the Turkey's influence across the island. Some practices were put into force to break off the tie between Turkey and the Turkish Cypriots. In this context, Turkish Cypriots' practice of bringing teachers and textbooks from Turkey was prohibited by the Colonial Government. The administration of Turkish Cypriot High School and Victoria Girls' School was handed over to the British

managers. As a result, in 1930's, the foundations of creating imperial citizen identity interested in Great Britain were laid by the Colonial Government in Turkish Cypriot education by intensifying the effect of British ideals and values on education.

Consequently, the Victoria Girls' School ensured involvement of women in the future of the island, with the education delivered to the Turkish Cypriot women despite all impossibilities.

Keywords: Education, Turkish, Cyprus, Great Britain, The Greek Cypriot Riot.

Giriş

Osmanlı Devleti Kıbrıs adasının yönetimini 1878'de İngiltere'ye vermek zorunda kaldı. İngiltere, bu tarihte Ada'da kurduğu Sömürge Hükümeti aracılığıyla Kıbrıs'ı uzun yıllar idare etti. İngiliz idaresinin Ada'da tatbik ettiği sömürge siyaseti Kıbrıs Türk Toplumunun her kademesinde izler bıraktı. Bu alanlardan birisi de eğitim oldu. Kıbrıs Türk Eğitimi, İngiliz hâkimiyetinde 82 yıl geçirdi (1878-1960). Bu süre zarfında İngiltere'nin Kıbrıs Türk Eğitimi üzerindeki nüfuzu, işgalin ilk yıllarından itibaren giderek arttı.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere Ada'yı tek taraflı olarak ilhak ettiğini duyurdu. Bu tarihten itibaren İngiltere'nin Kıbrıs'taki merkezietçi sömürge siyaseti hız kazandı. 1920 ve 1929 yıllarında çıkarılan eğitim yasaları ile Sömürge Hükümeti'nin Kıbrıs Türk Eğitimi üzerindeki denetimi daha güçlü bir hal aldı. Bu süreçte Sömürge Hükümeti, Kıbrıs Türkleri arasında ortaya çıkan "Evkafçı-Halkçı" ayrılığından istifade ederek, kutuplaşmayı teşvik etti. Diğer taraftan Kıbrıslı Türklerin temsiliyetini sağlayan Baş Kadılık ve Müftülük gibi makamları kaldırdı. Bu durum Kıbrıs Türk Eğitimini de olumsuz etkiledi. Zira Kadı ve Müftü toplumun eğitimini idare eden kurul ve komisyonların daimi üyeleriydiler. Onların yokluğunda Kıbrıslı Türklerin eğitim taleplerinin ve haklarının savunulması aksadı.

Diğer taraftan Ada'nın siyasi havasına hakim olan en önemli faktör Rumların Enosis mücadelesiydi. Enosis, yalnızca siyaseti değil aynı zamanda Ada'daki eğitimi de etkileyen en belirleyici unsur oldu. Rumlar, uzun yıllar Sömürge Hükümeti'nden Enosis taleplerinin gerçekleşmesi yönünde bir adım atmasını beklediler. İngiltere, Rumların taleplerine olumlu yanıt vermeyince, 1931 yılında Kıbrıslı Rumlar şiddet eylemlerine başvurdular. Enosis hedefini gerçekleştirmek için harekete geçtiler, isyan ettiler. Sömürge Hükümeti Rumların 1931'de çıkardığı bu isyan sonrası sert tedbirler aldı. Ancak ilginçtir ki en çok Rumlar sorun çıkarmış olmasına rağmen uygulamada Hükümetin tedbirlerinden ve baskılarından en fazla Kıbrıs Türkleri etkilendi.

Bu çalışmada, 1920 ve 1935 yılları arasında İngiliz Hâkimiyeti altında Kıbrıs Türk Eğitimi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Sömürge Hükümeti eğitim siyasetinin Kıbrıs Türk Toplumuna kültürel etkisi ile Rum-İngiliz ilişkilerinin

Kıbrıs Türk Eğitimi'ne yansımalarını analiz etmektir. Diğer bir ifadeyle çalışma, Kıbrıs Türk Eğitimi, Sömürge Hükümeti'nin merkeziyetçi uygulamalarından nasıl etkilenmiştir sorusuna cevap aramaktadır. 1878 itibariyle İngilizler, Ceza yasası, Yasama (Kavanin) Meclisi'nin kurulması gibi uygulamalarla pek çok yasal ve hukuki düzenlemelere girişmişlerdir. Ada'da Sömürge Hükümeti tarafından pek çok düzenleme yapılmıştır. Ancak bu makale eğitim alanındaki düzenlemelere yoğunlaşmıştır.

Çalışmada, İngiltere ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arşiv kaynakları, Sömürge Hükümeti tarafından çıkarılan "The Cyprus Gazette" ve Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından çıkarılan "Söz" gazetesi ile konu ile ilgili telif eserler karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. İngiliz Arşivlerinden elde edilen kaynaklar çalışmanın ana hattını oluşturmaktadır. Özellikle, Sömürge Hükümeti'nin hazırladığı eğitim yasaları, eğitim raporları, yıllık istatistikler ile Kıbrıs Sömürge Hükümeti memurlarının kendi aralarında ve Kıbrıs Hükümeti ile Sömürgeler Bakanlığı arasında geçen yazışmalar çalışmanın temel verilerini oluşturdu.

Kıbrıs Türk Eğitimi akademik çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmalar tez düzeyinde olduğu gibi müstakil makaleler şeklinde de görülmektedir. Konuyu tez olarak ele alan ve inceleyen ilk çalışma Nazan Çomunoğlu'na aittir.¹ Çomunoğlu, 2002 yılında "Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi Dönemi (1878-1960)'nde Uygulanan Eğitim Sistemi ve Günümüz Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki İzleri" adlı doktora çalışmasını hazırlamıştır. Çomunoğlu, çalışmasında kaynak olarak "Colonial Annual Reports (Sömürge Hükümeti Yıllık Raporlarını)", "The Cyprus Blue Books (Kıbrıs Mavi Kitaplarını)", "The Report of the Department of the Education (Kıbrıs Eğitim Müdürlüğü Raporlarını)", "The Cyprus Gazette (Kıbrıs Gazetesi)" ve yerli ve yabancı telif eserleri kullanmıştır.

Bu alanda Elmaziye Töre tarafından "Sosyo-Kültürel Yapının Taşıyıcısı olarak Eğitim; İngiliz Dönemi'nde Kıbrıs Türk Eğitim Kurumu" adlı bir başka doktora tezi hazırlanmıştır.² Yazar, eserinde Kıbrıs'ın sosyal yapısına; bu yapının günümüze taşınmasında eğitimin rolünü; 1878–1960 yıllarını kapsayan dönemde, İngiliz Yönetimi'nin Kıbrıs Türk Eğitimi'ne yönelik siyasetini analiz etmiştir. Çalışmasında daha çok eğitimin sosyolojik boyutunu ele alan yazar, Sömürge Hükümeti'nin Kıbrıs Türk Toplumunun sosyo-kültürel yapısında meydana getirdiği değişimi ve çözülmeyi incelemeye çalışmıştır.

¹ Nazan Çomunoğlu, *Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi Dönemi (1878-1960)'nde Uygulanan Eğitim Sistemi ve Günümüz Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki İzleri*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.

² Elmaziye Töre, *Sosyo-Kültürel Yapının Taşıyıcısı Olarak Eğitim İngiliz Döneminde Kıbrıs Türk Eğitim Kurumu (1878-1960)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.

Diğer bir çalışma da İçim Özen Özmatyatlı tarafından yazılan “British Colonial Influence on Turkish and Greek Cypriot Education (1878-1960): Curriculum and Identity” adlı doktora tezidir.³ Yazar, çalışmasında İngiliz Sömürge Siyaseti’nin Kıbrıs Eğitimi üzerine olan etkilerini ve bu etkiler neticesinde her iki toplumun kimlik algılarında meydana gelen değişimleri müfredat programları üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Tezde İngiliz siyasetinin ilk ve ortaöğretim düzeyinde Rum ve Türk ders müfredatlarında yaptığı değişiklikler ve etkiler incelenmiştir. Tezde yalnızca birincil kaynaklar kullanılmamış, bunun yanında Sömürge Hükümeti döneminde eğitim görmüş Rum ve Türklerin hatıralarından da yararlanılmıştır. Çalışma, Ada’daki Sömürge Hükümeti’nin ilköğretim ve ortaöğretim eğitim programını geliştirme sürecine etkilerini analiz eden bir müfredat incelemesi niteliği taşımaktadır.

Konu ile ilgili olarak W. W. Weir, tarafından yayımlanan “Education in Cyprus”⁴, Servet Sami Dedeçay’ın yazdığı “Victoria İslam İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrıslı Türk Kadınının Hakları (1902-1985)”⁵, Hüsnü Feridun’un kaleme aldığı “Kıbrıs Türk Eğitim Tarihi’nden Bir Ömür”⁶, Hasan Behçet’in hazırladığı “Kıbrıs Türk Maarifi (1571-1968)”⁷ ve Ali Nesim’in derlediği “Batmayan Eğitim Güneşlerimiz”⁸ adlı telif eserler de yer almaktadır.

Her çalışma odaklandığı konu üzerinden “kısmi” katkıda bulunmuştur. Bu makalede de kendinden önce basılan eserler dikkate alınarak onların eksiklikleri tamamlanarak İngiliz, KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri ile konu incelenmiştir. Yerli çalışmalarda konu ya sadece telif eserler ve Türk arşiv belgeleri üzerinden değerlendirilmiş ya da müfredat çalışması niteliğinde hazırlanmıştır. Yerli çalışmalarda İngiliz Hükümeti’nin konuya nasıl baktığı yansıtılmamıştır. Yabancı kaynaklar ise konuyu genellikle ağırlıklı olarak Rum eğitimi ekseninde değerlendirdikleri için Kıbrıs Türk Eğitiminin yeterince incelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma, bahsedilen dönem itibariyle siyasi gelişmeleri de dikkate alarak özellikle İngiliz arşiv belgeleri olmak üzere yerli kaynaklardan da yararlanmak suretiyle yukarıda bahsedilen çalışmaların

³ İçim Özenli Özmatyatlı, *British Colonial Influence on Turkish and Greek Cypriot Education (1878-1960): Curriculum and Identity*, Near East University Departments Of Education And History, Nicosia, 2011.

⁴ Walter Wallece Weir, *Education in Cyprus Some Theories and Practices in Education in The Island of Cyprus Since 1878*, American Academy, Larnaca, 1952.

⁵ Servet Sami Dedeçay, *Victoria İslam İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrıslı Türk Kadınının Hakları (1902-1985)*, Kıbrıs Postası Basımevi, Magosa, 1985.

⁶ Hüsnü Feridun, *Kıbrıs Türk Eğitiminin Tarihçesi (1571-1974)*, Devlet Basımevi, Lefkoşa, 1969.

⁷ Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşa, 1969.

⁸ Ali Nesim, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1987.

eksik kaldığı noktaları tamamlamak amacıyla yazılmıştır. Dolayısıyla makalede ortaya konan çözümler Türk ve İngiliz arşiv belgeleri kullanılarak ortaya konulmuştur.

Eğitimde Merkezi Otorite Kurmada İlk Teşebbüsler

1914 yılında İngiltere Kıbrıs'ı tek tarafı olarak ilhak etti.⁹ İlhaktan sonra İngiltere Kıbrıs konusunda, eskisinden daha rahat karar alabilecek hale geldi.¹⁰ Bu tarihten itibaren Sömürge Hükümeti, daha müdahaleci ve planlı bir siyaset benimseyerek, zaman içinde Kıbrıs Türk Eğitimi üzerinde mutlak otoritesini tesis etmeyi başardı. Bu merkezîyetçi denetim kurma işlemi bir anda gerçekleşmedi. Hükümet, kademeli bir siyaset benimseyerek uygulamalarını zamana yaydı. Sömürge Hükümeti, 1920 ve 1929 yıllarında Kıbrıs Türk Eğitimi ile ilgili iki yasa çıkardı. Her bir yasa Kıbrıs Türk Toplumunun eğitim üzerindeki nüfuzunu kıran maddeleri hayata geçirdi. Türk Toplumunda meydana gelen kutuplaşmalar da bu yasaların uygulanmasında Hükümet'e karşı alınabilecek ortak bir tutumu engelledi. Hükümet, bu durumdan yararlanarak eğitim üzerindeki ilk nüfuz tesis etme girişimlerini başarıyla gerçekleştirmiş oldu.

1920 Eğitim Yasası

Hükümetin eğitim üzerindeki denetimi artırma amaçlı ilk hamlesi 1920 yılında geldi. 1920'de Ada'daki Kıbrıs Türk Okulları için eğitim yasası çıkarıldı. Yasanın amacı açıktı; Sömürge Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumunun kendi eğitim meseleleri üzerinde sahip olduğu otoriteyi paylaşmak istiyordu. Yasayla birlikte Kıbrıs Türk Eğitimi'nin en üst karar organı olan Kıbrıs Türk Maarif Encümeni'nin pek çok kararı Yüksek Komiser'in onayına bağlandı. Türk Maarif Encümeni, müfredat, dersler, kitaplar, okul araç-gereçleri ve tatiller gibi konularda hala düzenleme yapma yetkisine sahipti. Ancak açılacak okullar, öğretmenlerin tayini, öğretmen isimlerinin belirlenmesi, atanacak öğretmenlerin sınıflandırılması, görevi kötüye kullanma, ihmal ve verimsizlik gibi durumlarda öğretmenlerin görevine son verme, öğretmeni işten çıkarma gibi konularda tek başına karar alma yetkisi Encümen'in elinden alındı. Türk Maarif Encümeni'nin görevi, bu konularda Yüksek Komiser'e, yalnızca tavsiyede bulunmakla sınırlandırıldı.¹¹ Dolayısıyla yasa ile birlikte Sömürge Hükümeti, Kıbrıs Türk Eğitimi üzerindeki yetkisini arttırmış oldu.

⁹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, s. 65.

¹⁰ Charles Fraser "Beckingham, "Islamand Turkish Nationalism in Cyprus", *Die Welt des Islams*, New Series, 1957, Vol. 5, Issue 1/ 2, p. 70.

¹¹ *The Elementary Education (Otherthan Greek Christian) Law, 1920, Provision 10.*

1920 Eğitim Yasası Kıbrıs Türk toplumunda eleştirilere neden oldu. İlk olarak, Kıbrıslı Türkler, yasanın gençlerin eğitiminde olumsuz etkiler bırakacağına inanıyorlardı. Özellikle Türkiye ile kurulmuş olan kültürel bağın kopacağı yönünde endişeleri vardı.¹²Çünkü Türkiye’den gelip Kıbrıs Türk okullarında görev yapan pek çok öğretmen bulunmaktaydı. Yasayla birlikte öğretmen atamaları da Yüksek Komiser’in onayına bağlandı. Dolayısıyla bu öğretmenlerin görev almaları İngiliz İdaresinin iradesine kalmıştı. Diğer yandan yasa Kıbrıs Türk Maarif Encümeni’nin otoritesini ve nüfuzunu da zayıflatmıştı. Hatta yasanın Kıbrıs Türk Maarif Encümeni’ni yetkisiz bırakarak kukla durumuna düşürdüğü düşünülüyordu.¹³

Kıbrıs Türk Eğitimi, Ada içinde Sömürge Hükümeti’nin çıkardığı kısıtlayıcı yasaların doğrudan hedefi olurken, diğer yandan Türkiye’de gerçekleşen Atatürk inkılaplarından da önemli ölçüde etkileniyordu. Bu durum toplum içinde kökleri işgal sonrası (1878 sonrası) döneme kadar uzanan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla daha keskin bir hal alan “Evkafçı” ve “Halkçı” ayrımına yol açtı.¹⁴ Halkçılar, Atatürk inkılaplarının Kıbrıs Türk Toplumunu için de uygulanmasını talep eden, kendilerini yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile özdeşleştiren, yüzünü Anadolu’ya dönen ve geleceğini Türkiye tarafında gören Kıbrıslı Türklerdi.¹⁵ Evkafçılar ise, Rumların Enosis ideallerini engellemenin ve Kıbrıslı Türklerin menfaatlerinin Sömürge Hükümeti ile iyi ilişkiler geliştirmekle mümkün olacağına inanan Kıbrıslı Türklerden oluşan gruptu.¹⁶

Toplumsal kutuplaşma sonucunda Kadı, Müftü ve Evkaf Delegatesi gibi Türkleri temsil eden kişilerin kendi aralarında bölünmesi toplum içi ayrışmayı da beraberinde getirdi. Bu ayrışma her alanda olduğu gibi eğitimi de olumsuz etkiledi. Baş Kadı ve Müftü, Evkaf Müdürünün karşısında siyasi bir rakip olarak yer alıyordu. Bu gruplar arasında yaşanan hizipleşmede, Sömürge hükümeti Evkafçıların tarafını tutarak Baş Kadılık ve Müftülük makamlarını kaldırdı.¹⁷ Böylece Kıbrıs Türkleri eğitim alanındaki taleplerini güçlü bir şekilde dile getirmekten mahrum bırakıldı. Çünkü toplumu temsil eden bu kişiler aynı

¹² Söz, 20/9/1921-4/10/1921.

¹³ Mehmet Akif Erdoğan, “Kıbrıs Türkleri ile İlgili Türkçe Bir Rapor”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2013-1 (Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı-I), 2013, s. 10.

¹⁴ Evkafçı-Halkçı çekişmesinin geçmişi için Bkz. Sibel Akgün, “Kıbrıslı Müslüman Türklerin Siyasi ve Toplumsal Gruplaşma Örneği Olarak “Kadıcılar- Müftücüler / Müftücüler-Evkafçılar (1878- 1914)”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2107, Cilt 6, Sayı 2.

¹⁵ Mustafa Haşim Altan, *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 142.

¹⁶ C.F. Beckingham, “The Cypriot Turks”, *Journal of the Royal Central Asian Society*, 1956, Vol. 43, Iss 2, p. 128.

¹⁷ Beckingham, agm., s. 71.

zamanda Kıbrıs Türk Maarif Encümeni, Kaza Maarif Encümenleri ve Tali Okullar Komisyonu gibi Ada'daki Türklerin eğitim meselelerinde birinci dereceden sorumlu olan kurulların da daimi üyeleriydiler.¹⁸ Bu kurullarda, toplumun istek ve dileklerini Hükümet'e aktararak temsiliyet görevini yerine getiriyorlardı. Böylece geriye Kıbrıslı Türklerin Hükümet nazarında tek temsilcisi olarak Evkafçılar kaldı.

1929 Eğitim Yasası

Kıbrıs Türklerinin eğitimini denetim konusunda Sömürge Hükümetinin bir diğer hamlesi 1929 yılında çıkarılan eğitim yasasıyla geldi. Yasa siyasi gerekçelerle çıkarıldı. Hükümet, eğitimin siyaset tarafından İngiliz varlığı aleyhinde bir araç olarak kullanıldığı inancındaydı. Bu nedenle yasanın amacı siyasilerin eğitim üzerindeki nüfuzunu kırmaktı.¹⁹Hükümet, ilk olarak Türk Maarif Encümeni'nin teşkilat yapısında değişiklik yaparak Kavanin (Yasama) Meclisi üyelerinin Encümen doğal üyeliğini kaldırdı.²⁰ Zaten Kadılık ve Müftülük gibi kurumlar daha önceden lağvedilmişti. Siyasilerin öğretmenler üzerindeki nüfuzunu ortadan kaldırmak aynı amacın gereğiydi. İngiliz idareciler, ilkokul öğretmenlerinin Hükümet aleyhtarı siyasi çevreler tarafından istismar edildiğini ve ilkokulların bu zararlı fikirlerin gelişip yayıldığı yerler olduğunu düşünüyorlardı. Sömürge Hükümeti, özellikle Rum okullarının ve öğretmenlerinin, Enosis taraftarı siyasetçilerin kendi istekleri doğrultusunda kullanmak için hedefi haline geldiği kaygısını taşıyorlardı.²¹ Kıbrıs'ta İngiliz Hükümeti tarafından ortaya konulan eğitim reformlarının çoğunun temel çıkış noktasını da zaten bu "Rum muhalefeti bastırmak" oluşturuyordu. Hükümet, Türkleri bir tehdit olarak görmüyordu. Yasama Meclisi'nin yapısı bile Hükümet ile Türk üyelerin ittifakı üzerine kuruluydu. Hatta, Kıbrıslı Türklerin Ada'daki Sömürge Hükümeti'nin son bulması yönünde bir talebi de yoktu.²² Ancak uygulamalardan Rumlar kadar Türkler de etkilendi. 1929 yılına gelindiğinde Hükümet Kıbrıs'ta öğretmenlerin siyasetle olan bağınu büyük bir sorun olarak görüyordu ve denetimin şart olduğunu düşünmekteydi.²³ 1929'da çıkan yasayla

¹⁸ Tali Okullar Komisyonu, Ada'da Türklere ait olan Kıbrıs Türk Lisesi ve Victoria İslam İnas Sanayi Mektebi gibi Orta Öğretim Okullarının idaresinden sorumlu olup seçilmiş ve atanmış üyelere oluşan bir kuruldur.

¹⁹ CO 67 232/1 *Legislation to Bring Elementary School Teachers Under Direct Control of Government*, p. 12.

²⁰ *The Elementary Education Law 1929, Provision 4(2)(d)(I)(II)*.

²¹ Ronald Storrs, *The Memories of Sir Ronald Storrs*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1937, p. 530.

²² Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara, 2007, s. 256.

²³ CO 67 233/13 *Memorandum on Cyprus Affairs School Teachers, Co-operative Credit Societies, Agricultural Bank*, p. 2.

öğretmen atamaları doğrudan Vali'nin kontrolüne bağlandı.²⁴Yasanın toplum tarafından kabulünü sağlamak için ise öğretmenlerin özlük haklarında ve maaşlarında iyileştirmeler yapıldı.²⁵

1920 ve 1929 yasaları, Sömürge Hükümeti'nin adada merkeziyetçi idarenin kurulması için yasal dayanaklar sağlayan iki önemli kanundu. Bu kanunlar Kıbrıs Türk Toplumunun hukuki ve doğal liderleri olan kurum ve kişileri eğitim komisyonlarından ve işlerinden uzaklaştırarak, Hükümeti eğitimde daha etkin bir konuma getirdi. Eğitimde Merkeziyetçi yönetimi tesis etme hamlesinin etkili ve son halkası ise 1931 yılında Rumlar tarafından çıkarılan isyan sonrası alınan önlemlerle geldi.

Hükümet Denetiminin Eğitim–Öğretim Üzerinde Doğrudan Tesisi

1931 Rum İsyanı

Yunanlıların, Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra en büyük hedefi, bütün Rumları tek bir bayrak altında birleştirmek olan “Megali İdea”yı gerçekleştirmektir.²⁶ Kıbrıslı Rumların da Yunanistan'la birleşme idealleri “Enosis” olarak bilinmektedir. Enosis, Kıbrıs'ın siyasi hayatına egemen olan en güçlü olguydu. Bu olgu, Kıbrıslı Rumların, Türklerle ve Sömürge Hükümeti ile ilişkilerinin karakterini belirleyen en önemli faktördü. Ada'da Enosisin en belirgin tezahürü 1931 Rum isyanıdır. 1931 Rum isyanı kitap ve araştırma-inceleme makalelerinde ele alındı ve tartışıldı. Bizim çalışmamızın esas amacı bu isyan olmadığından burada kısaca değiniyoruz. Daha geniş bilgi için okuyucu dipnotlarda zikrettiğimiz eserlere bakabilir.²⁷

İngiliz Yönetimi sırasında Rum siyasetçilerin ve din adamlarının söylemlerinde, vaazlarında, gösterilerinde ve okullarında milliyetçi duygular ve Enosis fikirleri her geçen gün artarak güç kazandı. Rumlar, uzun yıllar Kıbrıs Hükümeti'ne ve İngiltere'ye delegeler ve dilekçeler göndererek Enosis taleplerini dile getirdiler. 1930'a geldiğinde Rumlar, Yunanistan'la birleşmeleri konusunda İngiltere'nin desteğini ve onayını aramanın nafi olduğu fikriyle,

²⁴The Elementary Education Law 1929, Provision 20.

²⁵ Storrs, *age.*, s. 530.

²⁶ Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I Mondros Birakişmasından Büyük Millet Meclisinin Açılışına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 30.

²⁷ Bkz. Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009; Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991; David Souter, “An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem,” *Third World Quarterly*, 1984, Vol. 6, Issue 3.

“şiddet dışında başka bir alternatifin kalmadığı” sonucuna vardılar.²⁸ Diplomatik girişimlerle istediğine kavuşamayan Enosis taraftarları, siyasi emellerine İngiltere’ye yanaşarak değil; bilakis m¼cadeleye girişerek, aktif eylemlerle, kavuşabileceklerini d¼ř¼nmeye başladılar.²⁹

Ada’nın k¼t¼ ekonomik durumu da Enosis hareketine g¼ç katıyordu. Zira Birinci D¼nya Savaşı’nı takip eden yıllarda, Kıbrıs’ta ciddi bir ekonomik bunalım baş gösterdi. İngiltere, Kıbrıs Antlaşması gereği Osmanlı Devleti’nin 1855 yılındaki borçlarına karşılık, Kıbrıs’ın yıllık b¼tçesinden artan 92.000 £’u almaya devam ediyordu. Bu durum, Ada’da huzursuzluk yaratan ekonomik bir sorundu.³⁰

Bir diğer sorun, S¼m¼rge H¼k¼meti’nin Ada toplumundan ek vergi almak istemesinden kaynaklandı. S¼m¼rge H¼k¼meti, ek vergi i¼eren 1931yılı b¼tçesini Yasama Meclisi’nden ge¼irmeyi başaramadı. Fakat H¼k¼met, bu yasaı Yasama Meclisi’ni yok sayarak Kraliyet emri (Order in Council) ile H¼k¼met B¼tçesi’ni ve ek vergiyi i¼eren kanunu yasaladı. Bu durum Rum Toplumı’ndaki “H¼k¼met karşıtı hava’yı daha da arttırdı.”³¹

Yasama Meclisi Üyesi Kition Piskoposu Nicodemos Mylonas Meclis üyeliğinden istifa ederek halkı, H¼k¼met’e karşı “ısyana” davet etti.³² 21 Ekim 1931 g¼n¼ Rumlar ısyanı başlattı. İsyan kısa s¼rede Ada geneline yayıldı ve Vali Konağı’nın yakılmasıyla şiddet olayları zirveye çıktı. H¼k¼met, olaylara m¼dahale ederek kısa zamanda d¼zeni tesis etti. Olaya karşıyanları sınır dışı etti.³³ Ancak H¼k¼met’in önlemleri sadece bunlarla sınırlı kalmadı ve eğitim alanına da yayıldı.

Rum İsyanı’nın Kıbrıs T¼rk Eğitimi’ne Etkisi: 1933 İlk¼retim Yasası

İsyanın bastırılmasından sonra S¼m¼rge H¼k¼meti, vakit kaybetmeden önlemlerini hayata ge¼irdi. Bu konu İngiliz resmi arşiv belgelerine yansdığı şekilde makalemizde ele alınıyor. İsyan karşısında yerel h¼k¼met tek başına inisiyatif almadı. Merkezi H¼k¼metle koordineli bir bi¼imde olayların ¼zerine gitti. Kalıcı ve yapısal tedbirler paketi oluşturulmasına ön ayak oldu. Kıbrıs

²⁸ Cemalettin Ünl¼, *Kıbrıs’ta Basın Olayı (1878-1981)*, Basın Yayın Genel M¼d¼rl¼đ¼, Ankara, 1981, s. 75.

²⁹ Adıyeke, A. N¼khet – Adıyeke, Nuri, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örneğe Olarak Girit’in Yunanistan’a Katılması*, YÖK Stratejik Araştırmalar ve Et¼t¼ler Milli Komitesi, Ankara, 2000, s. 113.

³⁰ Charles Woolley, “Background to Cyprus”, *World Affairs*, 1954, Vol. 117, No. 4, p. 103.

³¹ Woolley, *age.*, s. 103.

³² Aydın Olgun, *age.*, s. 9.

³³ David Souter, “An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem,” *Third World Quarterly*, 1984, Vol. 6, No. 3, p. 659.

Valisi Storrs, 5 Kasım 1931 tarihinde Sömürgeler Bakanı'na Ada'da alınması gereken tedbirleri maddeler halinde sıraladığı bir mektup gönderdi. Önlemler arasında ikinci madde eğitimle ilgiliydi. Buna göre;

a. Ada'daki bütün ilköğretim okulları müfredatı ve disiplininin Hükümet kontrolü altına alınması

b. Ortaöğretim kurumlarının ise mümkün olabildiğince denetlenmesi³⁴

Yerel hükümetin bu konularda aldığı tedbirler hakkında İngiliz resmi belgelerinde yeterli bilgiler mevcuttur. Nitekim Yukarıda bahsedilen önlemlerin eğitim alanındaki gerekliliği belgelerde önemle vurgulanıyordu. Kıbrıs Türk Eğitimi, hâlihazırda 1920 ve 1929 Eğitim yasalarıyla Sömürge Hükümeti'nin kısmi denetimine tabi hale getirilmişti. Ancak hala Kıbrıslı Türklerin kendi eğitimleri üzerinde söz hakları mevcuttu. Yukarıdaki önerilerin de ışığında Sömürge Hükümeti, Kıbrıslı Rumların ve Türklerin eğitim üzerindeki en son etkisini de ortadan kaldırmak için 27 Mayıs 1933 tarihinde bir İlköğretim yasası çıkardı.³⁵

Yasa Rumlarla beraber Türk İlkokullarını da kapsıyordu. Türkler isyan hareketinde yer almamış olmalarına rağmen alınan tedbirler onlar içinde uygulandı. Yasa İlköğretim alanında merkezi yönetimi tesis ederek Vali'yi tek karar mercii konumuna getiriyordu. Vali, Türk Maarif Encümeni başta olmak üzere, Kıbrıs Türk Toplumunun eğitim işlerinde sorumlu diğer idari organlara, dilediği takdirde yetki verme hakkına sahipti. Zira 1933 ilköğretim Yasası "Vali, yasaya bağlı kalarak, Sömürgede ilköğretim ile ilgili tüm meselelerde tek yetkili otoritedir" cümlesiyle başlamaktadır.³⁶

Yasanın valiyeye tanıdığı haklar şunlardır:³⁷

1. Öğretmenlerin atanması, terfi işlemleri, sınav yapılması ve sınıflandırılması,
2. Okullarda okutulacak eğitim programlarının ve derslerin belirlenmesi,
3. Okullarda ve kütüphanelerde kullanılacak kitapların tespiti,
4. Okul hesaplarının denetimi,
5. Öğrencilerin okula devamlılığı,
6. Okul binası ve alanları ile ilgili düzenlemeler yapmak,
7. Okul müfettiş ve müfettiş yardımcılarının görev ve yetkilerini belirlemek,
8. Okullarda tatil zamanını ve kutlanacak bayramları belirlemek; bunların kutlanma tarzını düzenlemek.

³⁴ CO 67 240/11 *Serious Unrest and Anti-Government Disturbances*, p. 51

³⁵ *The Cyprus Gazette* (Extraordinary) No: 406, 29 May 1933, p. 307.

³⁶ *The Elementary Education Law 1933, Provision 3.*

³⁷ *The Elementary Education Law 1933, Provision 5.*

Sömürge Hükümeti, ada idaresi aleyhinde ortaya çıkan muhalif tavır ve eylemlerde mevcut eğitim yapısının etkili olduğu görüşündeydi. Yukarıdaki maddelerde zaten bu durumu ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulmuştu. Yasa, Vali'ye okul binalarının ve olanaklarının Ada'daki düzeni bozucu siyasi faaliyetler kapsamında kullanıldığına dair bir tespit bulunduğu takdirde o okulu kapatma yetkisini de veriyordu.³⁸ Yasa ile birlikte Hükümet Kıbrıs Türk eğitimi üzerinde “mutlak otoritesini” tesis etmiş oldu. 1920 ve önceki yasalarda gözetilen “atanmış” ve “seçilmiş” dengesinin bu yasayla birlikte ortadan kalktığı görülmektedir. Seçilmiş üyelerin görevlendirilmesi de Vali'nin onayına bağlandı. Böylece eğitimde hiçbir toplumsal temsiliyetin varlığına müsaade edilmeyeceği gösterilmiş oldu.³⁹

Yasayla birlikte Türk Maarif Encümeni sıradan bir danışma organı statüsüne indirildi. Yasa, eğitimde Hükümet'ten başka hiçbir otoriteyi tanımıyordu. 1933 ilköğretim yasası getirdiği yasaklarla birlikte Kıbrıs Türk ilköğretimini tamamıyla Sömürge Hükümeti'nin denetimi ve baskısı altına sokarak Merkezîyetçi eğitim siyasetinin uygulanmasına olanak tanıyordu.

1933 ilköğretim yasasıyla birlikte Kıbrıslı Türklerin ilköğretimdeki söz hakları tamamen ellerinden alınmış oldu. Eğitimde merkezi otorite kurma hamlesinin son ve en kesin halkası 1933 İlköğretim Yasası oldu. Bu yasa temelinde Hükümet, özellikle müfredatın belirlenmesi, okullarda okutulan kitapların ve öğretmenlerin seçimi gibi konularda pek çok sınırlamalar getirdi.

Müfredatı Belirleme Yetkisi

Hükümetin önemle üzerinde durduğu noktalardan birisi eğitim programıydı. Öğrencilere “neyin, nasıl ve ne kadar öğretilceği” hassas bir konuydu. Hükümet, okullarda yönetim karşıtı siyasi ideallerden uzak “Emperyal Sömürge Vatandaşı” oluşturmak istiyordu. Bu nedenle Kıbrıs Valisi Richard Palmer, dönemin Eğitim Müdürü Cullen'i, yeni bir ilköğretim müfredatı hazırlamakla görevlendirdi. Yeni müfredatla birlikte ders konularında ve genel olarak öğretim yöntemi ve tekniklerinde önemli değişiklikler yapıldı.

En radikal (sweeping) değişiklikler Tarih ve Coğrafya derslerinde gerçekleşti.⁴⁰ İngilizler, adadaki tarih ve coğrafya öğretiminin karakter olarak milliyetçi olmasından rahatsızdı. Zira bu adada yönetici konumunda olan İngilizlerin de varlığı için bir tehditti. Kıbrıs'ı temel alan kendilerince daha zararsız bir tarih öğretimini destekliyorlardı. İngilizler, Kıbrıs'ta Tarih ve Coğrafya eğitiminin Türkiye ve Yunanistan'dan bağımsız olarak Kıbrıs'ın

³⁸ *The Elementary Education Law 1933, Provision 42.*

³⁹ *The Elementary Education Law 1933, Provision 9(2).*

⁴⁰ *CO 67 259/13 Teaching of English in Elementary Schools, p. 35.*

Sömürge Hükümeti altındaki gelişimine; Britanya İmparatorluğu içindeki rolüne ve yerine ışık tutacak şekilde hazırlanmasını istiyordu.⁴¹

Müfredatın bir diğer önemli konusu ise, ilkokullarda İngilizce öğretimiydi. İngiliz yönetimi, yönettiklerine kendi dilini öğretmesinin sömürge kalcı olmak için ne kadar önemli olduğunu bilen bir tecrübeye sahipti. İngiltere, diğer sömürgelerinde elde ettiği tecrübe ve birikimlerini Kıbrıs'ın idaresinde de uyguladı. Sömürge Hükümeti'nin ilk uygulaması İngilizcenin ada genelinde öğretilmesiydi. Zira imparatorluk deneyiminin verdiği bilinçle dil üzerinden yerli halkın yönetiminin kolaylaşacağını farkındaydı. Örneğin 1834-1838 yıllarında, Hindistan'da görev yapan üst düzey bir İngiliz yönetici olan Thomas Babington Macaulay'ın ifadeleri bu durumu daha net özetlemektedir:

“Bizler ve yönettiğimiz insanlar arasında arabuluculuk yapabilecek bir sınıf oluşturmak için elimizden geleni yapmalıyız; kan ve ten olarak Hintli, düşünce, kültür ve ahlak olarak İngiliz bir sınıf. Bu sınıfı, Batı medeniyetini geniş kitlelere aktarabilecek uygun bir araç haline getirebiliriz.”⁴²

Ancak İngiliz Sömürge Hükümeti'nin Türk Toplumuna İngilizceyi öğretme konusunda önünde bazı engeller vardı. Ada genelinde okulların sınıf mevcutları 50-60 öğrenci arasında değişiyordu. Diğer taraftan Türk ilkokullarının büyük bir kısmı tek öğretmenliydi. Bu nedenle, Eğitim Müdürü Cullen, İngilizce öğretilmesine ilkokulun son iki yılında 5. ve 6. sınıflarda başlanmasının daha faydalı olacağı görüşündeydi. Bu doğrultuda, 2 veya 3 öğretmene sahip olan ilkokulların 5. ve 6. sınıflarında İngilizce öğretimi yapılmasına karar verilerek, yeni müfredatta İngilizce dersleri konuldu.⁴³

Tarih, Coğrafya derslerinin içeriklerinin gözden geçirilmesi ve İngilizcenin ilkokullarda öğretilmesi Hükümet'in üzerinde dikkatle durduğu hassas konular arasında yer aldı. Kanun tasarısında en fazla mesai bu konulara harcandı. Tarih, Coğrafya ve İngilizce öğretiminin amacı ortaktı; Öğrencileri İngiliz gelenekleri, Tarihi ve Diliyle yetiştirerek, ileride Hükümet'e karşı tehdit oluşturabilecek siyasi eylemlere katılma ihtimallerini tamamen ortadan kaldırmaktı.

Kitap Yasağı

1933 İlköğretim Yasası ile birlikte Hükümet, ileride Kıbrıs Türk Eğitimi açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu değerlendirilen kitap yasağı uygulamasına da başladı. 1933 İlköğretim Yasası'nın 5 (2) (d) maddesi, ilköğretim okullarında okutulacak kitapları belirleme görevini Vali'ye veriyordu. Vali, yayınladığı bir düzenlemeyle 1935-36 öğretim yılından itibaren Kıbrıs

⁴¹ CO 67 271/8, *History of Cyprus*, p. 155.

⁴² Syed Nurullah, *History of Education in India*, Macmillan&Co. Limited, London, 1951, p. 113.

⁴³ CO 67 259/13 *Teaching of English in Elementary Schools*, p. 25.

dışından ders kitabı getirilmesini yasakladı. Bu yasakla birlikte Kıbrıslı Türkler uzun yıllar okullarında eğitimi kitapsız gerçekleştirmek zorunda kaldılar. Hatta bu kitap yasağının olumsuz etkileri Sömürgeler Bakanlığı yetkililerinin raporlarına da konu oldu. 1935 yılında, Ada'yı ziyaret eden Sömürgeler Bakanı Eğitim Baş Danışmanı Arthur Mayhew, Ada'da eğitimle ilgili giderilmesi gereken sıkıntıların başında yasaktan kaynaklanan kitap eksikliğinin olduğunu itiraf etmiştir.⁴⁴

“Rumca ve Türkçe okuma kitapları meselesi bir an önce çözülmelidir. Eğitim müdürü ile kitapların basımı ve yayımı için alternatif yolları görüştüm. Bu aşılamayacak bir sorun değil. Gerekirse Eğitim müdürü ve yardımcısı rutin görevlerinin bazılarını Rum ve Türk müfettişlere havale ederek bizzat kendileri bu önemli konuyla ilgilenmelidirler.”

Sömürge Hükümeti'nin Kitap konusunda dikkat ettiği önemli bir nokta Ada'da okutulan tarih kitaplarıydı. Sömürge Hükümeti, Ada'daki Tarih kitaplarının içeriklerinin Yunanistan ve Türkiye tarihinden ibaret olmasından kaygı duymakta ve kendi varlığı için tehlike olarak algılamaktaydı. Tarih öğretiminin Kıbrıs'ı ve Büyük Britanya İmparatorluğunu temel alan bir çizgide olması gerektiği inancındaydı. Tarih kitaplarının seçimi de bu açıdan önem arz ediyordu. 4 Kasım 1936 tarihinde, Vali Richard Palmer'in, Sömürgeler Bakanı Ormsby Gore'a gönderdiği bir yazıda okullarda verilen tarih öğretimi ile ilgili olarak İngilizlerin bakış açısını görmek mümkündür;⁴⁵

“Bildiğiniz üzere okullarda bu güne kadar Tarih öğretimi, Ortodoks Rum okullarında Kıbrıs'ın bir Yunan toprağı olarak gösterildiği Yunan Tarihi'nden; Kıbrıs Türk okullarında ise Türkiye'de yapılan Atatürk devrimlerinden sonra, “Kıbrıslı Türkler ve Türk Dili” üzerinde hak iddia eden bir Türk Tarihi'nden ibarettir. Bildiğim kadarıyla şimdiye kadar Kıbrıs'ın tarihsel süreçte kendi varlığının farklı dönem ve aşamalarına daha uygun bir bakış açısı sunacak tarzda, bir Kıbrıs Tarih Öğretimi verilmesi için herhangi bir teşebbüste bulunulmamıştır. Dolayısıyla halkın gözünde Kıbrıs'ın Tarihi, bu şekilde saptırılmış ve nesnel tarihsel bakış açısından tamamen farklı bir şekilde resmedilmiştir. Bunun nedeni, özellikle, Rum Ortodoks öğretmenlerle, Kemalist eğilimli Türk öğretmenlerdir”.

Sömürge Hükümeti, yukarıdaki yazıdan da anlaşıldığı üzere Yunanistan ve Türkiye merkezli tarih eğitiminden rahatsızdı. Kıbrıslı Türklerin Türkiye tarihinden ziyade en azından daha az zararlı olduğuna inandığı Kıbrıs'ın kendi ada tarihini öğrenmesini istiyordu. Sömürge Hükümeti'nin gerçekte istediği “coğrafya merkezli bir tarih algısı” yaratmaktı.

⁴⁴ FCO 141 25/19, *Education in Cyprus Report by Mayhew*, p. 18-19.

⁴⁵ CO 67 271/8, *History of Cyprus*, p. 158.

Sömürge Hükümeti, kendi görüşlerine uygun tarih kitabını hazırlamak için çalışmalara başladı. İncelemeler ve görüşmelerin uzun sürmesine rağmen, Hükümet, Tarih kitabı hazırlama fikrinden vazgeçmedi. Kitap, 1922-1947 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşamış bir İngiliz olan Philip Newman tarafından yazıldı.⁴⁶ Kitap, en erken tarihlerden itibaren Kıbrıs'ta hakimiyet kurmuş uygarlıkların ve milletlerin tarihinden bahsetmekteydi. Örneğin kitapta sadece Türkler değil Persliler, Romalılar, Bizanslılar, Lüzinyanlılar, Venediklerde yer almaktadır.⁴⁷ Hükümet, böylece Kıbrıs'ın Akdeniz medeniyeti içindeki yerini ve Britanya İmparatorluğunun tarihini merkez alan tarih eğitimiyle Kıbrıslı Türkleri Türkiye ile olan tarihsel ve kültürel bağlarını zayıflatma amacı güdüyordu.

Öğretmen Yasağı

Kıbrıs Türk Toplumunu, öğretmen ihtiyacını Osmanlı idaresindeki son döneminden itibaren hem Kıbrıs'tan hem de Türkiye'den gelen öğretmenlerden temin ediyordu. Kıbrıs Türk Lisesi öğrencilerinden öğretmen olmak isteyenlere sadece lisenin son yılında öğretmenlik mesleği alanında eğitim veriliyordu. Ada'daki ilkokul öğretmeni ihtiyacı büyük oranda Lise mezunlarından karşılanmakla birlikte, Türkiye'den gelen öğretmenler de vardı. Türkiye'den gelen öğretmenler Kıbrıs Türk ilkokullarında ve lisede görev yapıyorlardı.

Kıbrıs dışından gelen öğretmenler Sömürge Hükümeti tarafından siyasi gerekçelerle sakıncalı bulunuyordu. Bu öğretmenler, Hükümet tarafından büyük bir kuşkuyla karşılanıyordu. Öğretmenlerle ilgili düzenleme 1929 eğitim yasasında yapılmıştı. 1933 ilköğretim yasasında aynı madde değişmeden yer aldı. Yani, Vali'nin öğretmen atamalarında tek söz sahibi olduğu maddesi uygulandı. Yasaya göre Vali, her yıl 15 Haziran'dan önce okullara tayin edilecek öğretmenlerin isimlerini bildirmekteydi.⁴⁸ Ada dışından öğretmen getirilmesi Hükümet denetimiyle zorlaştırıldı. Bu yöntem uygulamada, ada dışından öğretmen getirilmesi yasağıydı. Özellikle Kıbrıs Türk Eğitimi bu uygulamadan büyük ölçüde etkilendi. Çünkü Türkiye'den gelen öğretmenler öğretmen açığının önemli bir kısmını karşılamaktaydı.

Sömürge Hükümeti açısından, 1933 ilköğretim Yasasının uygulanmasında öğretmenlerin desteğinin kazanılması önemli bir şarttı. Öğretmenlerin yasayı kabullenmelerini sağlamak gerekiyordu. Bu nedenle, yasada öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi yönünde birtakım düzenlemeler yapıldı. Öğretmenin hastalanması durumunda 28 güne kadar izinli sayılması ve maaşını alması

⁴⁶ <http://cyprusscene.com/2014/05/10/41786/>,

⁴⁷ Philip Newman, *A Short History of Cyprus: with Special Reference to Those Events in the History of the Surrounding Civilizations Which Have Left Their Mark Upon the Island*, London, 1940.

⁴⁸ *The Elementary Education Law, 1933 Provision 26(1)*.

sağlandı. Gerekli görüldüğü takdirde, Eğitim müdürü tarafından öğretmenlere izin verilmesi kolaylaştırıldı.⁴⁹ Yasada 60 yaşına ulaşan her erkek öğretmenin ve 55 yaşındaki her bayan öğretmenin emekli olabilmesine imkân verildi. Erkek öğretmenlerin emeklilik tarihi itibarıyla görevde en az 15 yıl, bayan öğretmenlerin ise en az 10 yılı doldurduğu takdirde emekli ikramiyesi almaları kanunlaştırıldı.⁵⁰ Bunların yanında, Vali'ye, herhangi bir öğretmeni eğitim yararına gerçekleştirdiği faaliyetlerden dolayı ödüllendirme yetkisi de verildi.⁵¹ Öğretmenlere sağlanan bu iyileştirmeler sayesinde, yasaya toplumsal desteğin sağlanması amaçlanıyordu. Aynı zamanda öğretmenler ve toplumun siyasi temsilcileri arasında var olduğu düşünülen bağın ortadan kalkması planlanıyordu.

İngiltere Kralı ve Kraliçesi'nin Portrelerinin Okullara Asılması

Sömürge Hükümeti, adadaki eğitim aracılığı okullarda İngiliz ideallerine bağlılık ve sadakati artıracak görsel adımları atmak için 1931 İsyanı sonrasında oluşan ortamı değerlendirdi. Türk okullarında asılan Türkiye Bayrağı ve Atatürk portreleri vardı ve bu uygulama Hükümet tarafından sıcak karşılanmıyordu. Nitekim Hükümet, bu konuda da tedbirler aldı. Kasım 1931 tarihinde çıkarılan “Bayrak Yasağı” ile Britanya İmparatorluğu'na ait olmadığı sürece Ada'da herhangi bir bayrak, flama, pankart ve buna benzer şeylerin asılması yasaklandı. Böylece okullarda Rumlar gibi, Türklerin de Türk Bayrağı'nı ve Atatürk'ün portrelerini asması engellendi.⁵²

Türk Millî Kimliği'ni çağrıştıran yazılı ve görsel unsurların kaldırılmasının yanı sıra onlardan boşalan yerlerin İngiliz kültür ve idealleri dünyasına ait olan materyallerle doldurulması gerekiyordu. Bu amaçla British Museum Müdürü Sir George Francis Hill tarafından V. George'nin yaklaşan saltanatının 25. yıl kutlamaları (Silver Jubilee) dolayısıyla Kral ve Kraliçenin renkli portreleri altına İngilizce, Türkçe ve Rumca alt başlık eklenerek Ada'daki okullarda asılmak üzere Sömürge Hükümeti'ne gönderildi.⁵³ Sömürgeler Bakanı Philip Cunliffe-Lister'in 22 Kasım 1934 tarihinde Sir George Francis Hill'e gönderdiği teşekkür yazısında gönderilen portrelerin Hükümetin yeni eğitim siyasetine nasıl hizmet edeceği yönünde bilgiler yer alıyordu:⁵⁴

⁴⁹ *The Elementary Education Law 1933, Provision 36.*

⁵⁰ *The Elementary Education Law 1933, Provision 44.*

⁵¹ *The Elementary Education Law 1933, Provision 47.*

⁵² *The Cyprus Gazette, Number 2181, Monday 30th November 1931, s. 1043.*

⁵³ *CO 67 258/6, Portraits of the King and Queen in Cyprus Schools, p. 44.*

⁵⁴ *CO 67 258/6, Portraits of the King and Queen in Cyprus Schools, p. 42.*

“Kral ve Kraliçe'nin portrelerinin Kıbrıs Okullarında asılması için yapmayı planladığınız cömert bağış için minnettarlığımı ifade etmek isterim. Kral ve Kraliçe'nin portrelerinin Kıbrıs'ta takip etmekte çok kararlı olduğumuz yeni eğitim siyasetine çok faydalı ve pratik bir katkı olduğunu düşünüyorum.”

İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar okullarda İngiliz Kral ve Kraliçesi'nin portrelerinin dışında başka bir ülkeye ait bağlılığı simgeleyen herhangi bir görsel materyale ya da yazıya müsaade edilmedi. Sömürge Hükümeti, Kral ve Kraliçe'nin portrelerini okullara asarak, öğrencilerin zihin dünyasında Britanya İmparatorluğu'nun görsel iktidarını tesis etmeyi amaçlıyordu.

1933 ilköğretim Yasası genel kapsamı itibariyle, Kıbrıslı Türklerin ilköğretim üzerindeki tüm etkisini ortadan kaldırmayı hedefledi. Kıbrıslı Türklerin; kitaplar, öğretmenler ve eğitim müfredatı kanalıyla Türkiye ile kurduğu kültürel bağ koparmayı amaçladı. İlkokullarda Türk kültürünü, Türkiye ile bağlarını zayıflatırken, İngiliz varlığını güçlendiren ve merkezi otoritenin tesisini ortaya koyan uygulamaları hayata geçirdi. İlköğretimde İngilizlerin istediği şekilde, Hükümet'in “kapsayıcı hegemonyası” kuruldu. Sıradaki hamle ortaöğretim kurumlarına yönelik olacaktı.

Ortaöğretim

Ada'da Türklere ait lise seviyesinde iki okul bulunuyordu. Bu okullar erkek öğrenciler için Kıbrıs Türk Lisesi ve kız öğrenciler için ise Victoria İslam İnas Sanayi Mektebi idi. Her iki okulun idaresinden sorumlu olan “Talî Okullar Komisyonu” adında bir Kurul vardı. Talî Okullar Komisyonu'nun görevi; “*müfredat programını belirlemek, okutulacak derslerin seçimi, öğrenciler tarafından ödenecek harçların tespiti ve öğretmenlerin görevlerinin tayini*” gibi konularda karar almak ve gerekli gördükçe bu konular üzerine düzenlemeler yapmaktı. Bu Komisyon'un sahip olduğu bir diğer önemli yetki de “*Lise ve Victoria Kız Okulu'na öğretmen atama ve öğretmenlere ödenecek maaşları tespit etme*” sorumluluğuydu.⁵⁵

Sömürge Hükümeti, ilköğretim alanında olduğu gibi, ortaöğretimde de 1931 Rum İsyanı sonrası süreci, merkezi denetimi tesis etmek için bir araç olarak kullandı. Bu amaca uygun olarak 1935 yılında “Talî Okullar Yasası” çıkardı.⁵⁶1935 Ortaöğretim yasasında “Okulu idare eden Komisyon üyelerinin seçimleri ve atanmalarının detaylarını Hükümet'e bildirilmesi” ibaresi yer alıyordu.⁵⁷ Böylece Talî Okullar Komisyonu'nun tüm üyelerinin göreve başlaması Hükümet'in bilgisi ve dolaylı da olsa iznine tabi hale getirildi.⁵⁸

⁵⁵ *The Elementary Education Law 1920, Provision 8.*

⁵⁶ *The Cyprus Gazette* 1935, No: 1027.

⁵⁷ *The Secondary Education Law, 1935, Provision 6 (a).*

⁵⁸ *FCO 141 24/69 Secondary Education in Cyprus*, p. 6.

Sömürge Hükümeti'ne göre Ortaöğretim alanındaki önemli bir başka konu, tıpkı ilköğretimde olduğu gibi, müfredatın kontrolüydü. Hükümet, Ada genelinde bulunan ortaöğretim okullarının verdiği eğitimin içeriğinden rahatsızlık duyuyordu. Özellikle, bu okullarda uygulanan müfredatın, öğrenciler üzerindeki etkilerinden kaygılanıyordu. Aşağıdaki ifadeler Kıbrıs Sömürge Hükümeti tarafından hazırlanan bir yazıdan alınmıştır:⁵⁹

“Ortaöğretim okulları iyi olmaktan uzaktır. Lise ve Gimnazyumun öğretim programı Türkiye ve Yunanistan'daki Eğitim Bakanlıkları tarafından hazırlanmaktadır. Dolayısıyla sonucun içler acısı olduğunu söylemeye gerek bile yoktur.”

Hükümetin bu yaklaşımı, ilköğretim alanındaki tavrı ile aynıydı. 1931 Rum İsyanı'ndan sonra, Vali, Sömürgeler Bakanı'na gönderdiği yazıda, eğitim programlarının Kıbrıs dışında belirlenmesinden duyduğu rahatsızlığı ve bunun çözümünün aciliyetine işaret ederek, bunun çok önemli bir hamle olduğunun altını çiziyordu.⁶⁰ Sömürgeler Bakanı Eğitim Baş Danışmanı Arthur Mayhew'in 1935 yılında Kıbrıs'ta yaptığı incelemeler sonrasında, Ada Valisi tarafından önerilen Ortaöğretim reformlarının desteklenmesi gerektiği sonucuna vardı.⁶¹

Sömürgeler Bakanlığı Kıbrıs'taki okullardan mezun olan kişilerin ve öğretmenlerin geniş halk kitlelerini etkilediği gerçeğinin farkındaydı. Koloniler Bakanı Philip Cunliffe-Lister, Ada'daki ortaöğretim hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir;⁶²

“Öğretmenlerin düzgün bir şekilde eğitildiğinden emin değilim. Anladığım kadarıyla durum şu ki öğretmenler, doğrudan Hükümet kontrolü altında bulunmayan ortaöğretim okullarından temin ediliyor. Bundan dolayı bana öyle geliyor ki Kıbrıs'taki problemimizin temelinde bu ortaöğretim okulları yatmaktadır. Öğretmenin lisede edindiği eğitim ve genel atmosfer kendisi tarafından ilkokuldaki öğrencilerine aktarılacaktır. ...Hükümet bir an önce dikkatini Ortaöğretim okulları sorununa çevirmelidir.”

Koloniler Bakanı'nın görüşleri bakanlığın diğer üst düzey bürokratları tarafından da destekleniyordu. Bakanlık görevlisi Dawe'in konuya yaklaşımı şu şekildedir:⁶³

“Şüphesiz Bakan'ın ifade ettiği üzere Kıbrıs sorununun temelinde Ortaöğretim okulları bulunmaktadır. Bu okulların etkileri koloni buyunca toplumun her kesiminde hissedilmektedir. Adanın siyasi hayatına yön veren kişiler, hükümet görevlileri ve ticaret gruplarının tamamı bu okullardan mezun

⁵⁹ CO 67 246/13 *Secondary Schools*, p. 4.

⁶⁰ CO 67 240/11 *Serious Unrest and Anti Government Disturbances*, p. 15.

⁶¹ FCO 141 25/19, *Administrative Secretary's Office Cyprus*, p. 28.

⁶² CO 67 246/13 *Education Secondary Schools*, p. 20.

⁶³ CO 67 249/14 *Secondary Education and Inspector of the Schools*, p. 11.

olmaktadır. Öğretmenler bu okullardan mezun olmakta ve daha az eğitilmiş insanları etkilemektedirler. İşte bu nedenle ortaöğretim okulları ada'nın geleceği meselesinin kalbinde yatmaktadır.”

İngiliz yetkililer arasında bu okulların doğrudan Hükümet kontrolü altına alınması ve eğitim programlarının ve öğretmen kadrolarının denetime tabi tutulması yönünde bir görüş hakim oldu. Yasa, 2 Eylül 1935 tarihinde çıkartıldı.⁶⁴ Yasaya göre Ada'da bulunan bütün orta öğretim kurumları Hükümet'ten mali yardım almaya devam etmek istiyorlarsa, Kıbrıs Eğitim Müdürü tarafından tutulan “Ortaöğretim Kayıt Sistemi”ne tabi olacaklardı.⁶⁵ Ayrıca şu kurallara uyacaklardı: Okulu idare eden heyetin tüm bilgilerini, öğretmenlerin atamalarını ve seçim tarzı hakkındaki tüm detayları Hükümet'e sunacaklardı; Eğitim Müdürü'nün izni olmadan hiçbir öğretmen ve Vali'nin izni olmadan yabancı öğretmen istihdam edilmeyecekti; Derslerin, müfredatın, kitapların ve kullanılan tüm ders materyallerinin içeriği hakkında Eğitim Müdürü bilgilendirilecekti; Siyasi açıdan zararlı konular içeren kitapları Vali veto edebilecekti; Okul her zaman Eğitim Müdür'ünün veya onun herhangi bir temsilcisinin denetimine hazır olacak şekilde sürekli olarak açık tutulacaktı.⁶⁶

Okullar üzerindeki denetim sadece öğretmenlerin ve eğitim programlarının belirlenmesi ile sınırlı kalmadı. Okul müdürleri de İngilizlerden seçildi. Sömürge Hükümeti Türk müdürlerin Ada'daki varlığından huzursuzluk duyuyordu. Nitekim 1937 yılında uzun yıllar Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğü yapacak olan Mr Wood Liseye müdür olarak görevlendirildi. Wood, Yavuz Konollu'nun müdür olarak atandığı 1950 yılına kadar bu görevde kaldı. Benzer şekilde 1935 yılında Sömürge Hükümeti, Viktorya Kız Okulu'na da müdür olarak İngiliz olan Miss B. A. Bullen'i görevlendirdi.⁶⁷

1935 Kanunu, özellikle siyasi gerekçelerle çıkarılmıştı. İngiliz aleyhtarları fikirlerle yetiştirdiği düşünülen öğrencilerin gelecekte Sömürge Hükümetinin varlığını tehdit edecek herhangi bir siyasi teşekkül içerisinde yer almasından endişe duyuluyordu. Bu nedenle, okullarda İngiliz Yönetimi aleyhine gerçekleşen her türlü faaliyeti sınırlandırarak, müfredatı ve okul ortamını, “İdeal Emperyal Vatandaş” kimliğine dönüştürecek şekilde bir hedef koyuldu. Zira bu okullardan mezun olan öğrenciler Kıbrıs Türk Toplumunun en seçkin kesimlerini oluşturuyor ve siyasi geleceğine yön veriyordu. Dolayısıyla bu

⁶⁴ FCO 141/2472, *Administrative Secretary's Office Cyprus*, p. 310.

⁶⁵ FCO 141 24/69, *Secondary Education in Cyprus*, p. 34-36.

⁶⁶ FCO 141 24/69, *Secondary Education in Cyprus*, p. 6.

⁶⁷ Ali Efdal Özkul, Yurdagül Akcansoy, Gülcan Faika Ülvey, “Viktorya İslâm İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrıs Türk Kadınının Yaşamındaki Rolü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 14, Sayı 27 (Bahar 2018), s. 86.

anlamda yasa, Ada'daki siyasi geleceği yönlendirme amaçlı eğitime müdahale niteliğinde bir hamle özelliği de taşıymaktaydı.

Sonuç

Osmanlı Devleti 1878'de Kıbrıs adasının yönetimini İngiltere'ye bırakmak zorunda kaldı. Ada'daki kültürel yapıyı ve entelektüel çevreyi etkileyecek eğitim alanına müdahaleleri 1920'lerden sonra yaptılar. İngiltere, Kıbrıs'ta uygulanan eğitim-öğretim için 1920 ve 1929 yıllarında çıkardığı yasalarla ilköğretim üzerinde denetimi daha etkin yapmaya başladı. Kendisine karşı oluşan muhalefeti kırmak için, Kıbrıs Türkleri arasında ortaya çıkan "Evkafçı-Halkçı" ayrılığınan istifade etti. Bunun yanında, Kıbrıs Türklerinin eğitimini yönlendiren, onun yerel ve geleneklere uygun olarak şekillenmesini sağlayan kadı ve müftüleri etkisiz hale getirdi. Baş Kadılık, Müftülük gibi makamları ise kaldırdı. Bu uygulamalar, Kıbrıs Türk Eğitimi üzerindeki yerel ve kendine has kimliğin zayıflamasına yol açtı. Çünkü toplumun önde gelenlerinin eğitim sisteminin üst yönetim kurullarından uzaklaştırılması, toplumun eğitim alanındaki beklentilerinin ve taleplerinin, dolayısıyla haklarının savunulmasını aksattı.

Ada'da kurulan Sömürge Hükümeti, 1920 – 1935 yılları arasında Türkler ve Rumlara yönelik eğitim alanındaki hedeflerine, özellikle Rumların faaliyetlerini fırsata dönüştürerek ulaşmaya çalıştı. Bu bağlamda, 1931 Rum isyanı İngiltere'nin müdahalesine meşruyet oluşturan başlıca araç oldu. Enosis konusunda hedeflerine İngilizleri yanına alarak ulaşamayacağını anlayan Rumlar ise 1931'de isyan ettiler. Sömürge Hükümeti isyanı bastırdı ve her iki topluma yönelik eğitim alanında yeni düzenlemeler yaptı. Ancak, düzenlemelerin Türk toplumunu da kapsamaması, izah edilebilir bir durum değildi. Çünkü sorunu çıkaran Rumlar olmasına rağmen, sonrasındaki düzenlemelerden Türkler de en radikal şekilde etkilenmekteydiler. Sömürge hükümetinin, eğitim alanında Türk tarafına da Rumlarla benzer düzenlemeler getirmesi, emperyal hedeflerle açıklanabilir. Ada'da emperyal vatandaş oluşturma kimliği ön planda olduğundan, sorunu kimin çıkardığından çok, hedeflerine ulaşma için yapacağı uygulamalara kimin meşruyet kazandıracacağı önemliymiş gibi bir durum söz konusu oldu.

Sömürge Hükümeti'nin, Kıbrıs'taki eğitim sistemine müdahalesinde ve İngiliz imparatorluğuna uygun toplumsal zihniyetin şekillenmesine yardımcı olacak adımları atmasında 1933 yasası önemli rol oynadı. Söz konusu yasayla Kıbrıs Türk eğitim-öğretimi üzerindeki Türkiye'nin kültürel etkisi zayıflatıldı. Bu boşluk Britanya İmparatorluğu ilke ve idealleri ile doldurularak Ada'daki İngiliz varlığına daha sempatik yaklaşan yeni nesillerin yetiştirilmesi hedeflendi. Böylece

eğitim-öğretim yoluyla sömürge politikalarıyla uyumlu gelecek nesilleri yetiştirme girişimleri hayata geçirildi.

Sonuç itibarıyla, 1920-1935 Dönemi'nde Kıbrıs Sömürge Hükümeti, çıkardığı yasalar, idari-kurumsal yeni yapılanmalar ile ada eğitim sistemini aşama aşama denetimi altına aldı. İki toplumun eğitim-öğretimini merkezi bir yapıda toplayarak ortak bir noktaya getirmeye çalıştı. Bu ortak nokta, Britanya emperyal vatandaş kimliği idi.

Kaynaklar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Arşin ve Araştırma Dairesi

The Elementary Education (Otherthan Greek Christian) Law, 1920.

The Elementary Education Law 1929.

The Elementary Education Law 1933.

The Secondary Education Law 1935.

The National Archives (United Kingdom)

CO 67 232/1 Legislationto Bring Elementary School Teachers Under Direct Control of Government.

CO 67 233/13 Memorandum on CyprusAffairs School Teachers, Co-operative Credit Societies, Agricultural Bank.

CO 67 240/11 Serious Unrestand Anti-Government Disturbances.

CO 67 259/13 Teaching of English in Elementary Schools.

FCO 141 25/19, Education in Cyprus Report by Mayhew.

CO 67 271/8, History of Cyprus.

CO 67 258/6, Portraits of theKingand Queen in Cyprus Schools.

FCO 141 24/69,Secondary Education in Cyprus.

CO 67 246/13, Secondary Schools.

CO 67 240/11, Serious Unrestand Anti Government Disturbances.

CO 67 255/8, Secondary Educationand Vacancy for Inspection of the Schools.

CO 67 249/14, Secondary Educationand Inspector of the Schools.

FCO 141 25/19, Administrative Secretary's Office Cyprus.

FCO 141/2472, Administrative Secretary's Office Cyprus.

FCO 141 24/69, Secondary Education in Cyprus.

Gazeteler

The Cyprus Gazette 1935, No: 1027.

The Cyprus Gazette, Number 2181, Monday 30th November 1931.

The Cyprus Gazette (Extraordinary) No: 406, 29 May 1933.

Söz, 20/9/1921-4/10/1921.

Kitap ve Makaleler

- ADIYEKE A. Nükhet – ADIYEKE Nuri (2000) *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, YÖK Stratejik Araştırmalar ve Etütler Millî Komitesi, Ankara.
- AKGÜN Sibel (2017) Kıbrışlı Müslüman Türklerin Siyasi ve Toplumsal Gruplaşma Örneği Olarak Kadıncılar- Müftücüler / Müftücüler-Evkafcılar (1878- 1914), *İnsan ve Toplum Bilimleri Aştırmaları Dergisi*. ss: 1150 - 1171.
- ALTAN Mustafa Haşım (1997) *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ATEŐİN Hüseyin Mehmet (1996) *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Dâvâsı*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- BECKINGHAM Charles Fraser (1957) Islamand Turkish Nationalism in Cyprus, *Die Welt des Islams*, New Series, 1957, Vol. 5, Issue 1/ 2, pp: 65 - 83.
- (1956) The Cypriot Turks, *Journal of the Royal Central Asian Society*, Vol. 43, Iss. 2, pp: 126-130.
- BEHÇET Hasan (1969) *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşa.
- ÇAKMAK Zafer (2009) *Kıbrıs'ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ÇOMUNOĞLU Nazan (2002) *Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi Dönemi (1878-1960)'nde Uygulanan Eğitim Sistemi ve Günümüz Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki İzleri*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- DEDEÇAY Servet Sami (1985) *Victoria İslam İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrışlı Türk Kadınının Hakları(1902-1985)*, Kıbrıs Postası Basımevi, Magosa.
- ERDOĞRU Mehmet Akif (2013) Kıbrıs Türkleri ile İlgili Türkçe Bir Rapor, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2013-1 (Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı- I), pp: 5-13.
- FERİDUN Hüsnü (1969) *Kıbrıs Türk Eğitiminin Tarihi (1571-1974)*, Devlet Basımevi, Lefkoşa.
- GÜREL Şükrü Sina (1984) *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Ankara.
- NESİM Ali (1987) *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa.
- NEWMAN Philip (1940) *A Short History of Cyprus: with Special Reference to Those Events in the History of the Surrounding Civilizations Which Have Left Their Mark Upon the Island*, London.
- NURULLAH Syed (1951) *History of Education in India*, Macmillan&Co. Limited, London.
- OLGUN Aydın (1991) *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.

- ÖZKUL A. E.- YURDAGÜL A.- ÜLVAY G. F. (2018) Viktorya İslâm İnas Sanayi Mektebi ve Kıbrıs Türk Kadınının Yaşamındaki Rolü, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 14, Sayı 27 (Bahar 2018), s. 71 - 96.
- ÖZMATYATLI İçim Özenli (2011) *British Colonial Influence on Turkish and Greek Cypriot Education (1878-1960); Curriculum and Identity*, Near East University Departments Of Education And History, Nicosia, 2011.
- ÜNLÜ Cemalettin (1981) *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SAMANI Meltem Onurkan (2007) *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara.
- SONYEL Salahi R (1987) *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I Mondros Barışmasından Büyük Millet Meclisinin Açılışına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SOUTER David (1984) An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem, *Third World Quarterly*, Vol. 6, No. 3, pp. 657 – 674.
- STORRS Ronald (1937) *The Memories of Sir Ronald Storrs*, G. P. Putnam's Sons, New York.
- TÖRE Elmaziye (2004) *Sosyo-Kültürel Yapının Taşıyıcısı Olarak Eğitim İngiliz Döneminde Kıbrıs Türk Eğitim Kurumu (1878-1960)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- WEIR Walter Wallece (1952) *Education in Cyprus Some Theories and Practices in Education in The Island of Cyprus Since 1878*, American Academy, Larnaca.
- WOOLLEY Charles (1954) Background to Cyprus, *World Affairs*, 1954, Vol. 117, No. 4, pp. 102 - 103.

İnternet

<http://cyprusscene.com/2014/05/10/41786/>